

YAKUTLARIN İNANÇLARINA GÖRE ÇOCUK VEREN VE LOHUSAYI KORUYAN TANRIÇA VE BU TANRIÇA İLE BAĞLANTILI GELENEK VE TÖRENLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

Muvaffak DURANLI¹

ÖZET

Yakut Türklerinde çocuk veren ve lohusayı koruyan tanrıçanın genel adı Ayıysıt/Ayıhıt'tır. O çocukları ve hamile kadınları korur. Doğum sırasında birden ortaya çıkar, kadının kolayca doğumu gerçekleştirmesine yardım eder, yeni doğanı kutsar ve doğumdan sonraki üçüncü gün evden ayrılır. Bu makalenin temel amacı Ayıysıt/Ayıhıt ve onunla bağlantılı gelenek ve törenler hakkında bilgi vermektir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Lohusa, Tanrıça, Gelenekler, Törenler.

Duranlı, Muvaffak. "Yakutların İnançlarına Göre Çocuk Veren ve Lohusayı Koruyan Tanrıça ve Bu Tanrıça ile Bağlantılı Gelenek ve Törenler Üzerine Bir İnceleme". *Siberian Studies (SAD)* 3.7 (2015): 13-25.

Duranlı, M. (2015). Yakutların İnançlarına Göre Çocuk Veren ve Lohusayı Koruyan Tanrıça ve Bu Tanrıça ile Bağlantılı Gelenek ve Törenler Üzerine Bir İnceleme. *Siberian Studies (SAD)*, 3 (7), s. 13-25.

---

¹ Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İzmir, m_duranli@hotmail.com

A STUDY ON THE GODDESS- THE DONATOR OF CHILDREN AND PATRONESS OF WOMEN IN LABOR ACCORDING TO YAKUT BELIEF AND CUSTOMS AD CEREMONIES RELATED TO HER

ABSTRACT

Ayısıt/ Ayıhıt is the general name for goddess who is donator of children and patroness of women in labor given by İakut Turks. She saves the children and pregnant women. She suddenly appears during the birth of the child, helps woman to be resolved safely from burden, blesses the newborn child and leaves the house of the woman in labor three days after the delivery. The main purpose of this study is to give general information about Ayısıt/Ayıhıt and customs and the ceremonies related to her.

Keywords: Child, Woman in Labor, Goddess, Customs, Ceremonies.

GİRİŞ

Toplumların tarım öncesi (tarımsal üretime bir başka ifadeyle yerleşik hayata geçmeden önceki), yaşamında sayısal çoğunluk, toplumsal gücün en belirleyici niteliğidir. Sayıca çoğalan bir topluluk aynı zamanda güç kazanan, daha geniş otlaklarda hayvan otlatan, savaşlarda verdiği kayıplardan ve uzun kış aylarında yaşanan açlık (kıtlık) ve hastalık sonucu görülen çocuk ölümlerinden yoğun bir şekilde etkilenmeyen bir topluluktur. Elbette sayısal artış, doğumların artışı ve yeni doğanların korunarak sağlıklı yetişkinlere dönüşmesiyle gerçekleşir. Bu tür toplumlarda doğurarak bireyi olduğu toplumun sayısal çoğunluğunu ve buna bağlı olarak iş gücünü arttıran kadın, bu üretici özelliği nedeniyle topluluk içinde saygı görmekte ve belirgin bir güce sahip olmaktadır.

Diğer topluluklarda olduğu gibi, Türkler için de çocuk bu nedenlerden ötürü önemli görülmüş, çocuksuzluk Tanrısal bir gazap olarak algılanmıştır. Pek çok anlatıda çocuksuzluk motifi ve bu durum karşısındaki arayışlar etraflıca verilmiştir. Örneğin Türk anlatıları içinde önemli bir yere sahip olan Dede Korkut Kitabı'nda Bayındır Han bile çocuksuz olmaı “kargımış” ve çocuksuz birey bunun suçunu kendinde aramıştır (Ergin, 2004: 78).

Çocuksuzluğun Tanrısal bir gazap olarak görüldüğü, çocuğun aile ve toplumun geleceğinde önemli bir rol oynadığı Türk toplumlarında çocuğu ve onu doğurana koruma işlevi temelde insana değil, tanrısal güçlere bırakılmıştır. Bu temel işlev, Türk toplumlarında ilahe Umay tarafından gerçekleştirilmektedir. “Umay” adının genel yaygınlığına rağmen, bu ad Yakut Türkleri arasında “Ayısıt” olarak bilinmektedir. Drenkova, Yakutlar arasında “Umay” adının kaybolması ve bu adın yerine “Ayısıt” biçiminin kullanılmasını Türk olmayan Sibiryaya yerli halklarının etkisi olarak düşünmektedir (Drenkova, 1928:139). Sibiryaya'nın Türk olmayan diğer halklarındaki Umay kültü üzerine yapılacak çalışmalarla belki Yakutlardaki “Ayısıt” adının kökenine ulaşmak mümkün olacaktır.

Hangi halktan alınmış olursa olsun Yakutlar arasında Ayısıt ile ilgili inançlar ve törenler, Yakutların eski vatanından getirdikleriyle yeni vatanlarında edindikleri gelenek ve inançların birleşimi sonucunda oldukça gelişmiş ve bütünleşmiştir. Bu bütünleşmiş inanç sistemi ne yazık ki zaman içinde farklı nedenlerle zarar görmüş ve geçmişteki yaygınlığına karşın günümüzde unutulma sürecine girmiştir.

S. V. İvanov, Yakutların gelenek ve göreneklerinin bir parçası olan ve çeşitli halk inanışlarının uygulamaları olan törenlerin toplum hayatında geri plana alınmasına dair “Artık XX. yüzyılın başında bu törenler Yakutların hepsi tarafından

yapılmamış, ... devrimden sonra da Yakut Özerk SSC'nde tıp kurumlarının gelişmesiyle anlamını bütünüyle yitirmiştir" demektedir (İvanov, 1971: 143). Elbette burada sadece tıp bilimi değil, aynı zamanda hızlı şehirleşme ve anti dinî propaganda gibi kavramların da rol oynadığı düşünülmektedir.

Geçen Yüzyıllarda Yakutlarda Doğum

Günümüz toplumlarındaki gelişmeler, Yakutlar için de söz konusudur. Bugün Yakutistan topraklarında insanlar doğum için hastaneleri ve alanında uzman doktorları tercih etmektedirler. Geçen yüzyıllarda ise doğum daha çok kolektif karakterde bir olay olarak gerçekleşmiştir.

Bu dönemlerde kadınlar doğum için yaşadıkları çadırları tercih etmişlerdir. Eğer çadır bir köy ortamında ise elbette diğer kadınların da hamileye yardım etmeleri söz konusu olmuştur. Genel olarak hamileye yardım eden yaşlı kadınlar, yılların getirdiği deneyimleri ve ellerinin hafif olması nedeniyle "çepçeki iliileeh" ifadesiyle adlandırılmışlardır (Aleksyev, 1980: 137).

Ebeler tarafından kadının kolay ya da zor bir doğum gerçekleştirecek olması bilinmektedir. Kolay doğum belirgin bir ritüel içermemektedir. Zor doğumlarda ise ritüel içerikli davranış biçimleri gerçekleştirilmektedir. Genel olarak çadırdaki bütün kilitlerin, düğümlü ve kapalı nesnelerin açılmasının doğumu kolaylaştırdığına inanılmaktadır. Kuzey bölgelerinde bu şekildeki bir zor doğumda kadınlar saç örgülerini çözmekte, giysilerindeki dahi düğmeleri açmaktadırlar. Hatta yaşlı ebe kadın göğsü görünecek derecede düğmelerini açar. Bu sırada çadıra girecek olan bir yabancı bile engellenmez (Gurviç, 1977: 135). Engelleme, bir tür kapanma-kapatma olarak düşünülmekte ve kadının doğuma kendini kapatması şeklinde algılanmaktadır.

Kuzeyde doğuran kadına güç vermesi amacıyla kurbanlık bir geyik ayakları bağlanarak hamile kadının yanına yatırılmaktadır. Eğer bu uygulama da doğumun kolayca gerçekleşmesini sağlamazsa, o zaman hayvan kurban edilir, hayvanın midesi çıkarılır ve hamile kadın bu sıcak mide üzerine oturtulur (Gurviç, 1977: 136).

Bu ve benzeri uygulamalar temelde doğum sırasında hem anneyi hem de yeni doğacak bireyin dünyaya sağlıklı bir şekilde gelmesi için yapılmıştır. Geçen yüzyıllarda kadın ölümlerinde ilk sırada doğumun yer almış olması, toplumun doğum için pek çok halk hekimliği uygulamasının yanı sıra inanç ögesini de yer vermesine neden olmuştur.

Geçmişte bazı bölgelerde ebe kadının doğuma katkısı ikinci planda bulunmaktadır. Bu bölgelerde genel olarak çadırın toprağına iki kazık çakarlar. Hamile kadının kazıkların yakınında diz çökeceğı yere ot döşerler. Kadın diz çöküp iki kazıktan güç alarak doğurur. Bu sırada evde olanlar ocağına et dolu bir kap koyarlar. Bunu hamile kadın kaptaki et pişinceye kadar hızlı bir şekilde doğurması için yaparlar. Bu küçük kaba “sırsım küös” (sıçrama kabı) derler, haşlanan eti daha sonra ebe adın yer (Hudyakov, 1969: 183). Araştırmacı kaptaki etin doğumu kolaylaştırma etkisinde olduğunu belirtse de burada başka bir amaç olduğunu düşünmek gerekir. Yakutların zaman dilimi olarak kullandığı ölçütlerden biri etin pişme süresidir ve bu süre yaklaşık bir saate eşittir (Slpetsov, 1972: 390).

Doğumla İlgili Temel İnanç: Ayısıt

Yakutlara göre her türlü bolluk ve bereket “ayı” olarak tanımlanan tanrılarla bağlantılıdır. İnsan ve onun hayatında önemi olan hayvanların çoğalması ile sağlanan bereket ise genel adlandırması “Ayısıt” olan tanrı grubuyla bağlantılıdır.

Yakutlar için üreme ve çoğalma sadece insan hayatıyla sınırlı görülmemiştir. Sibirya’nın acımasız koşullarında hayatı kolaylaştıran her hayvanın üreme ve çoğalması önemlidir. Bu nedenle Yakut inanç sistemindeki tanrılar hayvanların üremesine de hamilik eder. Örneğin atların üremesine Djessey Toyon ve Kieng Kieli-Balı Toyon, boynuzlu hayvanlara İsegey Ayısıt, köpek ve tilkilerin üremesine yardımcı olan ise Noruluya adlı tanrıdır (Aleksyev, 2000: 55). Nikolay Aleksyeviç Aleksyev’in verdiği bu bilgi, bir yönüyle tartışmalıdır. Geçmişte pek çok farklı türün doğumunu ve üremesini farklı tanrılar üstlenirken zaman içinde hem insan hem de hayvanların üremesine yardımcı olan ilah “Ayısıt” olarak tanımlanmaya başlamıştır.

Bu görüşü V. F. Troşçanskiy de ileri sürmüştür. Yakutlardaki inanç ile ilgili çalışmasında Troşçanskiy, doğumla ilgili bu ilah adlarının karışıklığına dikkat çekmekte ve pek çok durumda bir ilah için iki ad kullanılmasının “inançların zamanla unutulmasına” bağlamaktadır (Troşçanskiy, 1902: 41- 42).

A. E. Kulakovskiy ise Kürüö D’öhögöy (D’esegey) Toyoon’u at ve boynuzlu hayvanların hamisi ve insanlara at veren tanrı, İhegey Eeyehsit’i ise insanlara boynuzlu hayvan veren tanrı olarak tanımlamaktadır (Kulakovskiy, 1979: 19). Kulakovskiy’e göre, bu tanrı adları ve işlevlerinde bir karışıklık söz konusudur. Ona göre, bu karışıklığın nedeni temel işlevlerin unutulmuş olmasından kaynaklanmaktadır. O, Ayısıt ve İyehsit’i birlikte ele alır ve diğer tanrılardan daha fazla insan yaşamına katılan tanrıçalardır der. “Şarkılarda, masallarda ve gündelik

konuşmalarda onlar her zaman birlikte anılır... fakat bazı verilere göre onların farklı işlevleri vardır... onlar doğu göğünde yaşar ve bir ışık halesiyle çevrelenmiş olarak buradan inerler, zengin yaşlı kadın görünümündedirler" (Kulakovskiy, 1979: 23).

Nelbey Ayısıt olarak adlandırılan tanrıçanın diğer adları; Ahtar Ayısıt, Nalığır Ayısıt'dır (Kulakovskiy, 1979: 24). Andrey Popov, köpeklerin çoğalmasına yardım eden ilahın Vilyuy bölgesinde "Duodan" adında ve yaşlı bir kadın görünümünde algılandığını belirtmiştir (Popov, 1949: 274).

Yaygın inanca göre, Ayısıt doğumdan kısa bir süre önce genç kız ve genç erkeklerden oluşan pek çok ruhla birlikte lohusanın yatağının başucunda belirir; eğer çocuk veya lohusa ölecekse Ayısıt ortaya çıkmaz, bunun yerine bir ifrit görünür (Seroşevskiy, 1896: 650). Ayısıt lohusanın yanında üç gün kalır. Bu süre içinde herkesin sakin ve huzurlu olması gerekir. Aksi takdirde Ayısıt gücenebilir ve lohusanın veya yeni doğanın yaşamını geri alabilir (Troşçanskiy, 1908: 332- 346). V. L. Seroşevskiy, bu üç günlük sürenin daha çok kadınlarla ilgili olduğunu, bu süre içinde çadırda veya kulübede erkeklerin bulunmadığını belirtir.

"Lohusanın evinde Ayısıt üç gün ağırlanır, bu süre zarfında hamile kadın doğum yaptığı yerde, saman üzerinde yatar; üçüncü gün onu kaldırırlar, yıkanır ve yatağa gider... Ateşin başında bir çember oluşturan, başlarında şapkaları olan kadınlar oturur, erimiş hayvan yağı içerler, yağın bir kısmını ateşe ve ellerine dökerler, daha sonra ellerindeki yağı yüzlerine sürerler ve üç kez "ihhehe" diyerek gülerler. Bu tören için hazırlanmış yağ da üç kasedir: bir kase Ayısıt, diğeri ebe kadın, üçüncü kase lohusa ve ziyaretçilere ikram içindir" (Seroşevskiy, 1896: 649).

İ. A. Hudyakov, Verhoyansk bölgesinde bu üç günlük süreye katı bir şekilde uyulduğunu şu sözlerle anlatır:

"Bu üç gün içinde küfretmezler, tartışmazlar, kap kacakları birbirlerine değdirmezler. Bu süre içinde çadırda orman ve ot ruhlarının bir araya geldiğine ve eğer kap kacakları birbirine değdirip ses çıkaracak olurlarsa bu ruhların korkacağına ve çocuğun öleceğine inanırlar. Üç gün boyunca lohusa doğum yaptığı yerde yatar..." (Hudyakov, 1969: 185).

Bu üç günlük sürede çadırın erkeklere kapalı olduğunu pek çok araştırmacı belirtmiş olsa da V. F. Troşçanskiy, bu durumun şaman için söz konusu olmadığını belirtir. Genel olarak Yakut şamanları şaman kostümüne sahip olmadıkları zamanlarda yaptıkları törenlerde kadın giysisi kullanırlar, Troşçanskiy' bu durumu "şaman kadınlara eş değerdedir" (Troşçanskiy, 1902: 123) ifadesiyle açıklamaktadır.

Çocuk İstemek İçin Yapılan Tören

Evli çiftlerin uzun bir süre çocuk sahibi olmaması durumunda yapılması gereken tanrıça Ayısıt'tan çocuk istenmesidir. Ayısıt'tan çocuk istemek için yapılan tören, genel hatlarıyla birkaç araştırmacı tarafından verilmiştir. Örneğin V. L. Seroşevskiy, ayrıntıya girmeden töreni şu şekilde anlatır:

“Ayısıt'tan temelde erkek çocuk isterler. Şamanın geleceği ve Ayısıt'a yalvaracağı gün sabahın evi iyice temizler, her şeyi düzene sokar, herkes doyurur ve Ayısıt'ı neşe ve sevinçle karşılasınlar diye hayvanları özellikle iyice doyururlar. Şaman bu tören için orada bulunan komşulardan dokuz bakire kız ve aşk ilişkisi yaşamamış dokuz delikanlı seçer; şaman delikanlıları sağ elleri, genç kızları ise sol elleri yan yana gelmek üzere sıraya sokar. Daha sonra kendisi davulla öne çıkar, zıplar, şarkı söyler ve dans eder, onun ele ele tutuşmuş ekibi yerinde hareket etmekte ve “Ayhal! Ayhal! Uruy! Uruy! – sözleriyle koro görevi görmektedir. Şaman bu tören sırasında Ayısıt'a akraba olan bütün tanrıların adını zikretmektedir... dans ederek ve zıplayarak şaman bu şekilde göğe ulaşır, ...” (Seroşevskiy, 1869: 649).

Bu tören zarfında şaman tarafından Ayısıt'ı övmek için söylenen sözler hakkında bir bilgi yer almamaktadır.

Ayısıt'tan çocuk isteme töreninin en ayrıntılı tasviri Andrey Aleksandroviç Popov tarafından verilmiştir. 1922-1925 yılları arasında köylerde ilkokul öğretmenliği yapan A. A. Popov, bu sırada pek çok metin derlemiş ve törenlerin tasvirini vermiştir. Araştırmacının ölümünden sonra yayınlanan kitapta Ayısıt'tan çocuk isteme töreni de yer almıştır. Buna göre, törenin başlamasından önce “togus uostaah toyon duuray serge” (dokuz çentikli sağlam sütun efendisi) adlı tören nesnesi hazırlanır. Çocuk sahibi olmak isteyen karı koca, en güzel giysilerini giyer, tören nesnesinin sol tarafındaki bir sırada otururlar. Kadının bu sırada başı örtülü değildir ve saçları çözüktür. Şaman tören öncesinde bir tahta kaşığı havaya atar, eğer kaşık ağzı havaya gelecek şekilde yere düşerse bu, törenin iyi bir sonuç vereceğinin işaretidir. Şaman duaya başlamadan önce çadırdan çıkar ve ardından çadırın iyice süpürülmesini ister. İnanca göre çöplerde saklanan küçük kötü ruhlar bu törenin sağlıklı bir şekilde yapılmasına engel olabilir. Kısa bir süre sonra şaman çadıra girer, kendisine verilen beyaz at kuyruğu kıllarının bir ucunu ocakta yakarak elindeki bu kıllarla çadırın her köşesini dolaşır ve tören nesnesinin etrafında üç kez döner. Bu sırada bu nesneye övgüler söyler. A. A. Popov, at kıllarının bir kısmının ocakta yakılmasının nedenini ruhların yanık kıl kokusunu sevmeleriyle açıklamıştır (Popov, 2006: 71- 72).

Bundan sonra şaman eline davulunu alır, oturan karı kocanın çevresinde üç kez döner. Sonra yerdeki bir yaygının üzerine oturur. Ayıısı'ta adanmış uzun duaya başlar. Bu dua metninde insanların çocukla ne kadar mutlu olacağı anlatılmaktadır. Duanın bitiminde yerde oturan şamanın davulu oradakilerden bir tarafından alınır. Şaman da sol elini ileri uzatarak yalvarmaya başlar. Bu yakarış sırasında, tanrıçadan uzun saçları omuzlarına dökülen bir çocuk ister. Araştırmacı, bu şekilde bir çocuk istenmesinin inançla bağlantılı olduğunu belirtmiştir. İnanca göre, çocukları ölen aileler, yaşayan erkek çocuğun ensesinde uzun bir saç tutamı bırakır, zira tanrılar çocuğu bu saç tutamından tutarlar (Popov, 2006: 77). Böylece çocuğun ölümü, bu dünyadan ayrılışına tanrılar tarafından izin verilmemiş olur.

Yakarıştan sonra şaman sağ elini, önce uzattığı sol elinin üzerine kapatır, amaç burada tanrıçanın verdiği ruhu kaybetmemektir. Şaman kapalı avuçlarıyla yerinden kalkar, ona davulunu uzatırlar, ellerini kapalı bir şekilde davulun üzerinde gezdirir ve bu sırada tanrıçanın çocuğu ellerine verdiğini söyler. Ardından şaman kafasına getirilen yağ dolu kâseye iki elini sokar ve sonrasında sol elini kadının kafasında, sanki kafanın içine bir şey sokuyormuş gibi gezdirdikten sonra sağ eliyle aynı hareketleri erkeğin kafasına yapar. Bundan sonra tören için kullanılan nesnenin üst kısmı üzerinden bir ipi geçirir, ipin bir ucunu kadına diğer ucunu erkeğe verir. Daha sonra davulunu alır ve ona vurarak tören nesnesinin çevresinde dolaşır. En tepedeki şahini çıkarır ve karı- kocanın yatağının altına koyar. Bu sırada şaman gelecek yıl bir çocuğun doğacağını, onun için üç yaşındaki bir kısırağı kurban edip üç günlük süreye uymalarını söyler. Bundan sonra orada bulunanlardan biri şamana yaklaşır ve onun omuzları üzerinde ateş yakar, şamanın söylediği sözleri tekrarladıktan sonra kendi yerine döner.

Bu sözler şöyledir:

Kömüş unguoh kötögülünne! (Altın kemikler kalktı)

Aaltan unguoh arçılanna! (Bakır kemikler aydınlandı).

Artık törenin sonu gelmiştir. Şaman davulunu bırakır, ona getirilmiş olan tabak içindeki yedi yağ parçasını çiğner, bu parçaları ateşe atar. Dışarı çıkar. Tören bu şekilde biter. Ertesi gün tören için hazırlanan nesne ormanda bir kayın ağacının dibine gömülür (Popov, 2006: 79).

Andrey Popov, Ayıısı ile ilgili olarak yazdığı ilk makalede Ayıısı'nın gökten aldığı ruhu erkeğin tepesine yerleştirdiğini, daha sonra ilişki sırasında bu ruhun kadına geçtiğini belirtmiştir (Popov, 1928: 127). Fakat yukarıda Popov'dan alıntılarımız bölümde elinde ruh tuttuğu tasavvur edilen şamanın elini ilk olarak

kadının başında, daha sonra da erkeğin başında gezdirmesi Popov'un önceki yazısıyla çelişmektedir.

Ayısıt İnancının Bölgelere Göre Değişimi

Yakutistan'ın bazı bölgelerinde Ayısıt'la ilgili inanç ve törenlerin ay, orman ve ağaç çevresinde odaklandığı görülmektedir.

Örneğin Verhoyansk bölgesindeki doğumla ilgili uygulamalarda ay kültü belirgin bir rol oynamaktadır. Genellikle hamileliğin son aşamasına gelmiş kadın, yeni ay doğduğunda dışarı çıkmakta ve aya dönerek şöyle demektedir: “Ay ruhu, bana merhamet et!” (İy iççite, abıraa miigin!) veya “Ay ruhu, senin doğum ayında sen beni iyi bir şekilde bu hamilelikten kurtar!” (En töröbüt iygar miigin emie üçügeydik töröt, iy iççite!) (Hudyakov, 1969: 182). Ay kültürünün egemen olduğu bu bölgede “Eğer evliliği boyunca bir kadın doğurmazsa o zaman çocuk sahibi olmak için o şu yola başvurur: o tek başına ormandaki bir arık mas'a gider (çok seyrek olarak yukarıya doğru gür bir şekilde büyümüş melez ağacı). Bu ağacın altına kafası ve ön ayakları olan beyaz bir kısrak derisi serer. Derinin üzerine kırmızı dolu bir kap koyar ve daha sonra derinin bir kenarına oturarak şöyle der: Yetiştiren Koruyucu hanım efendi, yaratan Yaratıcı hanımefendi, yaşadığım sürece bana çocuk vermediler. Yaşadığım yerin ruhu, bitkilerimin ruhu sizden (çocuk) istiyorum. Verin, indirin bana sizin yukarı doğru gürleşmiş, bu yerin ruhuna, açan çiçeğinin ruhuna ev olmuş melez ağacınızdan. Ben soldum, kurudum. Yukarı doğru gürleşmiş melez ağacının ruhu! Ateşimi ve evimi devam ettirmek, kemiklerimi gömmek için bana çocuk ver... Bu sözlerden sonra kadın kımızı ağacın köküne döker” (Hudyakov, 1969: 191- 192).

G. U. Ergis ise aynı zamanda çocukla ilgili isteğin göğe de yapıldığını bildirmektedir. Gece yarısı birden gökyüzünde görülen kör edici ışık Yakutların inancına göre “göğün açılması” olarak tanımlanmaktadır. Bu sırada insanlar çocuk da dahil olmak üzere, ihtiyaç ve özlem duyduklarını gök yüzünden dilerler. Bu dilek sonrasında doğan çocukları tanımlarken de “Kömüs bıhahta biereeriy, kömüs kıptuyda biereeriy!” (Bize altın bıçak, altın makas verdiler) derler. Buradaki bıçak erkek çocuğu, makas ise kız çocuğu tanımlamaktadır (Ergis, 1974: 136).

Zaman içinde inançta yaşanan karışıklıklarla birlikte ritüeller de karışmıştır. Genel olarak köpeklere yavru veren ve gebe köpekleri koruyan Noruluya adlı tanrıçadır. Diğer tanrısal güçlerden istediklerini alamadıklarını düşünen insanlar, bazen çocuk için bu tanrıçaya da yalvarırlar. “Noruluya adlı bu tanrıçadan çocuk edinmek isteyen kadın doğum yaptığı sırada köpeğine iyi davranmak, onu beslemek ve okşamak durumundadır. Ondan çocuk istemek için börek de yaparlar.

Noruluya'nın kutunu verdiği çocuk yüz kemikleri simetrik gelişmeyen bir çocuktur: yüzünün bir yarısı diğer yarısından daha büyük olur; bu çocuk erkek bir köpek gibi her çalı dibinde işeme alışkanlığına da sahip olacaktır" (Kulakovskiy, 1979: 24- 25).

Ayısut İle İlgili Törenin Son Aşaması

Ev veya çadır içinde yapılan bütün ritüellerin sonunda evin doğumla ilgili kalıntılardan temizlenmesi gelir. Yeme içmeden sonra kalanlar ya gelen misafirlere dağıtılır ya da yakılır. Çadırın tabanında kalan kuru ot, saman, çocuğun plasentası ve diğer eşyalar ebe kadın tarafından toplanır ve bir ağacın tepesinde el değmeyecek bir yere konur.

Bazı kaynaklarda çocuğun sonu (plasenta) ile ilgili ilginç veriler de yer almaktadır. Örneğin Yakutlarla ilgili literatürdeki en eski tarihli çalışmalardan birini gerçekleştirmiş olan Alman kökenli bilim adamı İogann Gotlib Georgi (1729- 1802), babanın yeni doğan çocuğunun plasentasını pişirip kendi ailesinin çoğalmasına sevinerek arkadaşlarıyla birlikte lezzetli bir yemek gibi yediğini yazmıştır (Georgi, 1799: 177). Rus araştırmacı D. K. Zelenin ise bu geleneğin çocuğun ruhunu korumak için yapıldığını, böylece çocuğun plasentasının yenilmesinin onun ruhunun kendi kabilesinden bir erkek grubu tarafından korumaya alınması olarak yorumlanması (Zelenin, 1936: 227) gerektiğini belirtmiştir.

Bu tür bir uygulama Georgi'nin dışında hiçbir araştırmacı tarafından verilmemiştir. Belki geçmişte uygulanmış ve daha sonra terkedilmiş bir uygulama olabilir. Yakut gelenekleri ve inanç sistemi üzerine uzman olarak tanımlanabilecek olan şair Platon Oyunskiy, plasantanın zarar görmesi veya vahşi hayvanlar tarafından yenilmesinin başta lohusayı koruyan tanrıçanın, ruhların öfkesine neden olacağını, bu şekildeki bir durumun ise kadının doğurganlık yeteneği kaybetmesine neden olacağını belirtmiştir (Oyunskiy, 1927: 127). Diğer kaynaklarda da plasantanın el ayak değmeyecek bir yere gömülmesi veya saklanması uygulaması, Georgi'nin verdiği bilgiyle çelişmektedir.

Yine Georgi'nin bilgisiyle çelişen bir başka çalışmada S. V. İvanov, plasantanın gömüldüğünü ve hatta bazı bölgelerde plasantanın ev içinde gömüldüğünden bahsetmektedir. "Genellikle lohusanın bulunduğu yerin yakınında, onun ayak dibine doğru 30- 35 santimetre derinliğinde bir çukur kazarlar. Çukurun dibine beyaz at yelesinden bir parça kıl koyar ve onun üzerine küçük kayın ağacı bir kutuya içine koydukları plasentayı yerleştirirler. Kutunun üzerini kayın ağacı kabuğuyla örtüp, onların üzerine biraz toprak serperler, fakat bu işlem çukurun ağzına kadar yapılmaz. En üste biraz yonga, talaş koyar ve ağaçtan yaptıkları figürleri buraya yerleştirirler (İvanov, 1971: 144).

Buraya konulan figürler arasında üç parçadan oluşan bir urasa (yazlık çadır), serge (at bağlama direği), at, inek, ok, yay figürleri de (Zabolotskaya, 2011: 94) yer almaktadır. Figürlerin niteliği kadınların isteğine ve bölgedeki yaşam biçimine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin V. L. Yastremskiy, bu alana tay, buzağı ve yaban geyiği figürünün de konulduğunu belirtmektedir (Yastremskiy, 1897: 233). Ona göre yaban geyiği çocuğun ileride iyi bir avcı olması dileğinin yansımasıdır.

Yerleştirilen figürlerle ilgili bölgesel değişimlerden biri de Priklonskiy tarafından belirtilmiştir. O, figürlerin yerleştirilmesinden sonra orada bulunan kızlardan biri tarafından minyatür yayla ok atarak hayvan figürlerinin devrilmeye çalışıldığını, bunun gerçekleşmemesi durumunda dışardan küçük bir erkek çocuk (yetişkin veya genç değil) çağrıldığını belirtmektedir (Priklonskiy, 1891: 63- 64).

Bu işlemlerden sonra figürlerin altında yer alan yonga ve talaş yakılmakta, böylece figürlerin de yanması sağlanmaktadır. Yanmış figürlerin üzerine toprak serpilmesiyle tören sona ermektedir.

SONUÇ

Bütün inanç sistemi içinde Ayısıt, çocuğun ruhunu yaratan değil, onu yeryüzüne taşıyan tanrısal bir güç olarak tanımlanmıştır. Yakut inanç sistemi içinde yer alan pek çok tanrısal güç yaratıcı değil, taşıyıcı ve koruyucu niteliktedir. Ayısıt da bu güçlerden biridir. O, babası Djegey Ai Tördö Uordah Toyon'dan insan ruhunu almış, bu ruhu Orta Dünya'ya getirmiştir. "Fakat yeni doğanın ruhu Orta Dünya'ya gelmezden önce yıldızların üstünde yaşadığı için her zaman önceki yaşadığı yeri hatırlayacak ve oraya ebediyen özlem özlem duyacaktır" (Seroşevskiy, 1869: 651).

Zaman içinde yaşanan değişimler bütün dünyada olduğu gibi, Yakutistan için de söz konusudur. Burada açıklamaya çalıştığımız ritüeller ne yazık ki artık geçmişteki canlılığıyla gerçekleştirilmemektedir. Oldukça dağınık bir yerleşim politikasının uygulandığı Yakutistan'da günümüzde etnografik çalışmaların yeterince yapılamaması da inanç ve ritüellerin korunma ve yaşatılma derecesini öğrenmemize engel olmaktadır.

KAYNAKLAR

- Alekseyev, N. A., "Ayısıt", Mifi Narodov Mira, Moskova, 2000, c. I.
Alekseyev, N. A., Rannie Formı Religii Tyurko- Yazıçnıh Narodov Sibiri, Novosibirsk, 1980.

Gurviç, İ. S., *Kultura Severnih Yakutov- Olenevodov*, Moskova, 1977.

Direnkova, N. P., "Umay v Kulte Turetskih Plemen", *Kultura i Pismennost Vostoka*, Baku, 1928, s. 134- 139.

Ergin, M., *Dede Korkut Kitabı*, Ankara, 2004, TDK Yayını.

Ergis, G. U., *Oçerki Po Yakutskomu Folkloru*, Moskova, 1974.

Hudyakov, İ. A., *Kratkoe Opisanie Verhoyanskogo Okruga*, Leningrad, 1969.

İogann Gotlib Georgi, *Opisanie Vseh Obitayuşçih V Rossiyskom Gosudarstve, Narodov i İh Jiteyskih Obryadov, Obiknoveniy, Odejd, Jilişç, Veroispovedaniy i Proçih Dostopamyarnostey*, S. Peterburg, 1799, c. II.

İvanov, S. V., "Strainniy Yakutskiy Obryad, svyazanniy S Rojdeniem Rebenka", *Religioznie Predstavleniya i Obryadı Narodov Sibiri v XIX- Naçale XX veka*, Sbornik Muzeya Antropologii i Etnografii, c. 27, Leningrad, 1971, s. 142- 149.

Kulakovskiy, A. E., *Nauçnie Trudi*, Yakutsk, 1979.

Oyunskiy, P. A., *Yakutskaya Skazka, Ee Syujet i Soderjanie*, Moskova, 1927.

Popov, A. A., "İspraşivanje Mladentsa u Duha Ayuhıt", *Kamlaniya Şamanov Bıvşego Vilyuyskogo Okruga (Teksti)*, Novosibirsk, 2006, s. 69- 79.

Popov, A. A., "Materialı Po İstorii Religii Yakutov b. Viilyuyskogo Okruga", *Sbornik Muzeya Antropologii i Etnografii*, 1949, c. XI, s. 255- 323.

Popov, A. A., "Materialı Po Şamanstvu. Kult Bogini Aisit u Yakutov", *Kultura i Pismennost Vostoka*, Baaku, 1928, kn. 3, s. 127- 133.

Priklonskiy, V. L., "Tri Goda v Yakutskoy Oblasti", *Jivaya Starina*, 1891, S.3, ss. 48- 84.

Sapalova, D. U., "Traditsionnaya Rodilnaya Obryadnost Yakutov i Kırgızov", *Oykumena. Reginovedçeskie İssledovaniya, Nahodka (Primorskiy kray)*, 2010, ss. 72- 77.

Seroşevskiy, V. L., *Yakuti, Opıt Etnografiçeskogo İssledovaniya*, S. Peterburg, 1896.

Sleptsov, P. A., *Yakutsko- Russkiy Slovar*, Moskova, 1972.

Troşçanskiy, V. F., *Evolyuetsiya Çernoy Veri u Yakutov*, Kazan, 1902.

Troşçanskiy, V. F., "Lyubov i Brak U Yakutov", *Jivaya Starina*, 1908, kn. LXVII, S. 3, s. 332- 346.

Yastremskiy, V. L., “Ostatki Starinnih Verovaniy u Yakutov”, *İzvestiya VSORGO*, 1897, c. 28, S. 4, s. 136- 265.

Zabolotskaya, P. E., “Ritualnaya İgra Kak ‘Modelirovanie’ Buduşçey Jizni Rebenka v Kulture Yakutov (Na Primere Obryada ‘Provodov Bogini Detorojdeniya Ayısıt’)”, *Traditsionnaya i Sovremennaya Kultura: İstoriya, Aktualnoe Polojenie, Perspektivi*, Penza- Moskova- Minsk, 2011, s. 94- 96.

Zelenin, D. K., *Kult Ongonov v Sibiri (Perejitki Totemizma v İdeologii Sibirskih Narodov)*, Moskova- Leningrad, 1936.